

Ca dokumento esas enretigata da Ronald Bijtenhoorn □
www.bijtenhoorn.nl

MAYO - AGOSTO 2003
numero 328
issn 0048 5489

PROGRESO

Progreso fondesis da Profesoro Louis Couturat *Collège de France* en 1908. Ol konsakresas a la propago, a la libera diskuto ed a la konstanta perfektigo di la Linguo Internaciona. *Progreso* editesas kom la oficala organo di la ***Uniono por la Linguo Internaciona, Ido.***

MEMBRO - KONTRIBUTI

Progreso aparas trifoye en la yaro e tote en Ido. Pri la redakto, responsas Hans Stuijbergen e Ronald Bijtenhoorn.

Redakterio-adreso: Carel van Manderstraat 1
1964 RS Heemskerk
Nederlando

E-posto-adreso: progresoredakterio@hotmail.com

Voluntez sendar a lu artikli, tradukuri, e movemental informi, prefere per e-posto.

Siorino Marion Kasper agas kom kasero dil Uniono e responsas pri la recevo e kontado dil abon-pagi. Membro-kontributo yarala, od abono a *Progreso* sen membreso dil Uniono, € 15,- (€ 5,- por landi asteriskizita*), pagenda a Landal Reprzentero o direte a:

Uniono por la Linguo Internaciona

Hauptstrasse 38
88709 Hagnau, Germania

Abon-pagi povas esar pagata aden la konto di *ULI*:

- En Germania:
Hagnauer Volksbank, 50899004
- En Euro-zono:
IBAN: DE 78690912000050899004
“Swift”-kodexo o “BIC” GENO DE 61 HAG
- Exter l’ Euro-zono; exter Europa
bank-kodexo 69091200; konto 50899004

Preci di membreso di ULI od abono ye *Progreso* es €5,- por la sequanta landi: Aljeria, Arjentinia, Brazilia, Chili, Chinia, Gambia, Iran, Polonia, Rusia, Sri Lanka e Venezuela. Anke existas la posibleso pagar per ne-uzita nacionala posto-marki.

Kontenajo

Kontenajo	1
Adio e bon-venigo di redakteri	2
H. Stuijbergen / R. Bijtenhoorn	
Paradoxi dil Probableso	3
C. Nardini	
L'Exilo di Helena	12
A. Camus	
Anekdoti pri Imperiestro Wilhelm II	16
J. Martignon	
La Linguo di Brazilia	17
G. Neves	
La Formiko	19
R.A. Stevenson	
Unesma tri strofi di 'La Luzidi'	21
L.V. de Camões	
Debito Revolucionala	23
La Mandelieri	25
A. Camus	

Membri di la Direktanta Komitato di la ULI (la direktanta komitato rielektesos dum la yaro 2003)		
<i>Germania</i>	Günter Anton Alfred Neussner Marion Kasper Frank Kasper	Prezidanto Vice prezidanto Kasero
<i>Britania</i>	David Weston Robert Carnaghan	Sekretario Linguala Questioni
<i>Belgia</i>	Jacques Bol Franz Regnier	
<i>Francia</i>	Jean Martignon	
<i>Nederlando</i>	Hans Stuijbergen	
<i>Kanada</i>	Martin Lavallée	
<i>USA</i>	Edward H. Steve	

Adio e bon-venigo di redakteri

Kara lektanti. Eventas mikra chanjo en la redakterio di Progreso. Unesme, nia tre apreciata e multe valoroza amiko Brad Philpot cesas esar redaktero. Brad Philpot recente mariajesis, e nun migros ad Istanbul, Turkia, por docar ibe l' Angla linguo. Afero ya sat regretinda, ma Brad ne lasos l'Idisti sen traco ilua en Idia, nam il tradukis rakonto-libro por infanti aden Ido, qua preparesas por edito. De ca plaso ni deziras Brad ed Aafje (la fresha spozino), multa feliceso e bona futuro. Komprenende, ni esperas lektar de tempo a tempo kelke pri Brad ed Aafje.

Intertempe anuncis su nova kandidato por redaktereso, e to es Ronald Bijtenhoorn, por kelki ja konocata pro sua artikli en Progreso, ma pluse pro sua partopreno ye l' interretala forumi.

Vu lektez la su-prizento di Ronald ipsa.

Saluti amikala,
Hans Stuijbergen

Su-prizento di vua kun-redaktanto di Progreso.

Kara lektanti, Me nomesas Ronald Bijtenhoorn e me evas 38 yari. Me lojas kun mea spozino, 12-yara filiino e katino en Heemskerk; vilajo nederlandana qua situas apud la maro-bordo, 25 km nordweste de Amsterdam.

Me lernis Esperanto en 1997 e pro to me anke audis pri Ido. Pose me traserchis la interreto por Ido-informado e trovis i.a. la retpagini di James Chandler e Hans Stuijbergen.

Komence 2000 me lernis Ido per la postkurso nederlandana di Hans Stuijbergen e me komencis lektar la mesaji di la retpostlisto 'Idolisto'. Me nur lektis la mesaji ma ne vere praktikis Ido nam mea lora sekretarieso di la nederlandana esperanto-asociuro raptis preske mea tota libertempo. Tamen me frequente havis kontakto per e-posto kun Hans e dum la vizito di Frank Kasper ad Amsterdam en mayo 2002, fine me erste renkontris persone Brad Philpot, Frank e Hans. E nun, pos la departo di Brad a Turkia me kompletas redaktar, kun Hans, la edituri di Progreso.

Saluti amikala,
Ronald Bijtenhoorn

Paradoxi dil Probableso

Me parolos, tam simple kam posibla, pri ula stimulina paradoxi dil "kondicionala probableso". Me agos lo, kom ne-matematikisto (me s kirurgiisto) a ne-matematikisti. Matematikisti pardonez mea eventuala ne-rigorozaĵi.

Anke ti, qui ne amas la nombri, forsan aprecios la glosario, ye la fino dil artiklo.

Kondicionala probableso es probableso ke ul evento okuras*, se altra partikulara evento okuris*. Kondicionala probableso koncernas eventoj dependanta, t.e. unu influanta l'altru.

Averso o reverso en sucedanta monet-lanso es ne-dependanta eventoj. L'evento averso o reverso di ul monet-lanso ne influas l'evento di la nexta lanso. Ye singla lanso la probableso di averso es $1/2$; pos serio ne-interruptita di dek averso, la probableso di averso ye la nexta lanso es ankore $1/2$.

Sucedanta ekstrakti di lud-karto de paketo "sen ri-endukto" es dependanta eventoj. La probableso ekstraktar Aso de paketo de 52 lud-karti es $4/52$. Se l'unesma ekstraktito es Aso, restas 3 Asi en paketo de 51 karti, e la probableso ekstraktar altra Aso, ye duesma ekstrakto, es $3/51$.

Kondicionala probableso es facile erorigiva, mem por matematikisti. On dicas ke en nul altra fako dil matematiko es tam facila por expertoj erorachar kam en teorio dil probablesoj.

Paradoxo dil Filio

Se on savas ke du Idista gespoj *"havas du filioj, di qui adminime un es maskula"*, qua es la probableso ke amba filioj es maskula? Matematikisto respondas: $1/3$.

Il rezonas tale. En familio kun du filioj ne-jemela, la filio unesmanaskinta povas esar maskula M o femina F , la filio duesmanaskinta povas esar maskula m o femina f . Do en singla familio la frataro povas esar Mm Mf Fm Ff . La kvar posibloj es equiprobablaj ($1/4$ o 25 % singlu, neglijante la mikra diferenco biologiala en la raporto maskulo/femino ye nasko).

Se on es informita ke adminime un ek la du filii es maskula, on eliminis de la kvar posibla fratari la frataro *Ff* (amba filii femina). Restas tri posibla fratari, *Mm* *Mf* *Fm*, ube probableso "maskulo-maskulo" *Mm* es **un sur tri**, probableso "maskulo-femino" *Mf* *Fm* es **du sur tri**.

Se on savas ke du Esperantista gespozi "*havas du filii, di qui l'unesm-naskinto es maskula*", qua es la probableso ke amba filii es maskula?

Matematikisto respondas: **1/2**.

Il rezonas tale. Se on es informita ke l'unesm-naskinto es maskula, on eliminis de la kvar posibla fratari la frataro *Ff* (amba filii femina) kai* la frataro *Fm* (enesm-naskinto femina).

Restas du posibla fratari *Mm* *Mf*, ube probableso "maskulo-maskulo" *Mm* es **un sur du**, probableso "maskulo-femino" *Mf* es **un sur du**.

Simpla, ka ne?

Nu, tro simpla. Fakte, se on volas kelke pluprofundigar l'afero, emersas ne-ekspektita kap-ruptanta komplikaji. Suficez dicar ke mem la matematikisti deskonkordas e disputas inter su pri l' expliko di ca paradoxo.

Mea nuna amatorala opiniono, kontraste kun olta profesionala, inter altri, di la granda Marilyn¹, es ke la supera argumentado es falaca*. Me kredas ke, ecepte arbitria presupozoj, la probableso di du filii maskula es **1/2 en amba kazi**. Ton demonstras, segun me, anke la teoremo di Bayes² korekte aplikata. Ton semblas konfirmar anke mea komputorala simuladi.

Paradoxo dil Aso

Ye kart-ludo "*bridge*" kvar ludanti havas 13 karti singlu.

Se ul ludanto dicas "*me havas Aso*", la probableso ke lu havas ank ul altr Aso es segun matematikisti **36 % proxime**.

Se ul ludanto dicas "*me havas la Kordi-Aso*", lore la probableso ke lu havas ank ul altr Aso es **57 % proxime**³.

La difero inter ta du probableso dependas esence de la fakto ke la kombinaĵoj* kun Kordi-Aso es min multa kam la kombinaĵoj* kun irg Aso. Matematika demonstro semblas tamen sat ardua. Mem valoroza matematikisti eroris.

Por plufaciligari la demonstro, oni sugestas simpligari la problemo, konsiderante paketo de nur poka karti.

Me probis eksperimentari per paketo de 8 karti, kun 4 Asi e 4 Reji, distributata ye 4 manui de 2 karti singlu.

Kun tala karti, segun mea kalkuli, se en manuo es irg Aso, la probableso di ank ul altr Aso en la manuo es 27 % proxime; se en manuo es la Kordi-Aso, lore la probableso di ank ul altr Aso en la manuo es 43 % proxime.

Me anke facis mikra komputorala programo, pri paketo de 52 karti. Mea simuladi konformesas tre bone a la teorio.

Paradoxo di la Tri Pordi

Gasto en lud-spektaklo darfis selektari un ek tri pordi klozita, A B C. Dop un pordo es automobilo; dop singl'altra pordo es kapro. Gasto ganas to, quo es dop la pordo selektita.

La gasto selektas un pordo, dicez A. La hosto⁴ savante quon es dop la pordi, apertas'altra pordo, dicez B, ed ib' esas kapro. La hosto questionas la gasto kad il volas swichar a pordo C.

Quo konvenas a la gasto, se lu volas ganar l'automobilo: restar kun A o swichar a C?

La respondo intuiciva es ke to es nediferanta: la du pordi A e C, ankore klozita, havas aparante sama probableso de *un sur du* celar automobilo.

Nu, segun la matematikisti a la gasto konvenas kontree swichar, pro ke pordo A havas nur **un sur tri** probablesi e pordo C **du sur tri** probablesi celar automobilo.

Explico es ke, selektinte pordo A inter tri pordi, la gasto havis 1/3 de probablesi favoroza; aperto da l'hosto dil pordo B ne modifikas la probableso dil pordo A: kande ol selektesis oni ja savis ke adminime un ek l'altra du pordi celis kapro. Aperto dil pordo B havas kom efekto *zerigar* la premiala probablesi di B e *duopligar* de 1/3 a 2/3 la premiala probablesi di C.

Pos komencala bitra disputo, kun mokadi e mem insulti, omna matematikisti semblas nun konkordari pri la justeso dil supera expliko.

Por su konvinkari, sen esari matematikisti, oni imaginez ke la pordi es 26, un por singla litero A B C ... Z. Un pordo celas automobilo, e l'altri celas kapro.

La gasto selektas pordo A. Esas 1/26 probablesi ke l'automobilo es dop pordo A, e 25/26 probablesi ke ol es dop un ek l'altra pordi. Se l'hosto apertas omn'altra pordi

ecepte pordo C, e dop omna pordi apertita es kapro, quo konvenas a la gasto: restar kun A o swichar a C?

Falaco* dil Persequanto (statala akuzanto)

Miskompreno dil kondicionala probableso povas genitar grava erori judiciala.

Yen exemplo (fiktiva, ma ne tote).

Policisti trovas biologiala evidenco* (pruv-elemento: sango, spermo o altro) sur loko di krimino.

Experti profilizas (tipizas) la DNA dil evidenco*, e kalkulas ke la ofteso dil trovita DNA-profilo es 1/1.000.000 (un sur miliono) de homi; to signifikas ke la *probableso di kazuala korespondo (random match probability)* inter la DNA-profilo di partikulara inocenta persono e la DNA-profilo dil evidenco* es 1/1.000.000⁵.

Unesma inquest-hipotezo.

La policisti sendas la DNA-profilo trovita a la DNA-arkivi dil tota mondo, ed en ul-uba arkivo on trovas DNA-profilo korespondanta. L'homo kun tala DNA-profilo quik akuzesas pri la krimino, arestesas e extradetas.

La persecuanto argumentas tale:

- a) se l'akuzato es inocenta, esas 1/1.000.000 probablesi ke lu havas tala DNA-profilo;
- b) quoniam* l'akuzato "havas" tala DNA-profilo, esas nur 1/1.000.000 probablesi ke lu es inocenta (od 999.999/1.000.000 probablesi ke lu es kulpinta).

Ica argumentado da la persecuanto es tote falaca*.

La falaco* dil persecuanto konsistas en inversigar eroroze la termini dil kondicionala probableso, t.e. konsiderar egala la probablesi

- a) ke "la DNA koincidas se l'akuzato es inocenta", e
- b) ke "l'akuzato es inocenta se la DNA koincidas".

Fakte, ta du probablesi es absolute diferanta⁶.

Por evidentigar la falaco* on konsiderez ke se certena DNA-profilo

trovasas ye un homo sur miliono, lore en la sis miliardi de homi di la tota tero existas sisa-mil homi kun tala DNA-profilo. To signifikas ke esas nur 1/6.000 (un sur sisa-mil) "teoriala" probablesi ke ul persono kun tala DNA-profilo, sen altra pruvo o indico, es kulpinta; altra-dice esas 5.999/6.000 *teoriala* **probablesi ke lu es inocenta**⁷.

Duesma inquest-hipotezo.

La policisti arestas ul suspektato pro diversa tenua indici (exemple pro lu videsir kun la viktimo dum la dio dil krimino, pro lua motivo por ocidar, pro lua manko di alibio e.c.), e *nur pose* li konstatas ke la DNA-profilo dil arestito korespondas a la DNA-profilo dil evidenco*.

Ca-foye, la koincido dil DNA equivalas ya **pruvo preske certa di kulpo**.

Pro quo la sama DNA-evidenco* en l'unesma inquesto valoras tre poka, dum ke en la duesma inquesto es decidiva?

Nu, l'individuo intrikata ekstraktesas konceptale de du populacioni* tre diferanta: en l'unesma kazo, de ampla kazuala populaciono* de homi, sen ula aparanta relato kun la krimino; en la duesma kazo, de limitizita populaciono* de homi, rationale suspektebla pri la krimino.

Adequata evaluo dil evidenco* en tala cirkonstanci postulas **Bayesala rezonado**.

De matematika vid-punto, la du inquest-cenari diferas esence per la probableso di kulpozeso existanta ante l'exploro dil DNA. En ica e mult altra kazi statistikala, por valide evaluar la rezulto di exploro o experimento, oportas konsiderar to, quon matematikisti nomas "antea probableso" (*prior probability*), t.e. la probableso ponderata de l'informi antee existanta. Altra-dice necesesas konsiderar la kunteksto, e ne evaluar la rezulti en la vakuo.

Matematika fundamento pro to es la "**teoremo di Bayes**"².

Bayesala rezonado ne nur helpas evitar judiciala falaci* (falaco* dil persequanto, dil defensanto, dil questionadanto e.c.), ma es generale ul povoza instrumento statistikala.

Bayesala rezonado es foye kontre-intuiciva, ed havas sat kompleksa matematika dop-lando.

Adenirar ta kompleksajo es obvie* ya preter mea skopuo*.

Noti

¹ Marilyn vos Savant, autorino dil kolumno "Ask Marilyn" en Usana revuo "Parade", kreditesis pri la maxim alta I.Q. (quociento di inteligenteso) en la mondo.

² Pastoro Thomas Bayes, Angla matematikisto, 1702-1761, esis autoro dil unesma matematika expreso di induktiva infero, nun konocata kom "teoremo di Bayes".

³ Martin Gardner kreditesas pri la kalkuli. Il esis kolumnisto di *Scientific American* pri *Mathematical Games*, dum 25 yari, kai* autoro di libri pri matematikala e logikala enigmati.

⁴ En la realeso, spektaklestro esis Monty Hall, e la paradoxo nomesas anke "paradoxo di Monty Hall".

⁵ Hika proporcio es fiktiva. La reala proporcio es variebla, dependante de plura faktori, precipue de la nombro de "loci" dil DNA explorati.

⁶ Tala eroro nomesas anke inversig-falaco* o falaco* dil inversigo dil kondicionalo.

La matematikisti indikas la kondicionala probableso per streko vertikala, tale:

$P(A | B)$, probableso di A se B es vera.

$P(B | A)$, probableso di B se A es vera.

La falaco* dil persequanto konsistas en rezonar quale se $P(A | B) = P(B | A)$.

Ma la du probablesi ne es interchanjebla.

On konsiderez la tre simpla exemplo sequanta.

Esez "A = piqua lud-karto" e "B = nigra lud-karto".

Se on extraktas un lud-karto de integra paketo, on havas la sequanta probablesi:

$P(A | B)$: probableso di piquo se lud-karto es nigra = 50 %.

$P(B | A)$: probableso di nigra lud-karto se lud-karto es piqua = 100 %.

⁷ Atencez. La proporcio obtenita konsiderante omna homi dil tero es nur teoriala. Afirmar koram tribunalo ke 6.000 homi es potenciale kulpinta, es cirkonstancale eroroza, quankam formale korekta; ol konstitucas la *falaco* dil defensanto*.

Glosario

evidenc.o*: to quo igas kelko evidenta o manifesta; to quo furnisas o tendencas furnisar pruvo (strikte parolante, pruvo ne es sinonimo di evidenco, ma lua efekto); irga maniero di pruvo; bazo konociva di kredo o judiko.

Qua evidenco esas por suportar ta teorio? Esas nula evidenco di... ke... Surbaze dil evidenco disponebla... Evidenco ke smoko* kauzas pulmon-kancero es impresiva. Medicino apogata sur evidenco (Evidence-Based Medicine). Omna evidenco esis kontre lu. Absolvita pro manko di evidenco. Kozo o fakto ne admisebla kom evidenco. Nura DNA-evidenco ne povas konstitucar pruvo. Il vartis ul evidenco di intereso de el.

[A evidence. F preuve; signe; pièce à conviction. G Beweis; Beweisstück. H prueba; señal. I prova; segno, traccia; reperto. R dokazatyelstvo.]

[falac.ar*] falac.a*, falac.o*: eroroza, ma semblante valida, argumentado; mis-rezono.

Falaco *non sequitur* [ne konsequas]. Falaco "*post hoc ergo propter hoc*" [pos ico do pro ico].

[A fallacious; fallacy. F fallacieux; erreur. G trügerisch; Trugschluss. H falaz; falacia. I fallace; fallacia. R obmanchiviy, lojniy; obmanchivost, lojnost, illiuzornost. L fallax; fallacia.]

kai*: "e" emfazoza (e anke, e pluse, ma plu bone)

El es bela, kai [e anke] richa. Lu manjas, kai [e pluse] drinkegas. Lu manjas, kai [ma plu bone] manjegas.

Greka kai.

kombinacion.o*: vorto teknikala dil kalkulo dil probablesi; uzenda apud ordinara "kombin(ur)o".

[kfr. permutaciono*, dispoziciono*, en mea mesaji a Linguolisto]

[A combination. F combinaison. G Kombination. H combinación. I combinazione. R kombinachya. L (tarda) combinationem.]

"locus": (pl. "loci"): hike, regiono dil DNA.

obvia*: venanta spontane e naturale a la mento (obvia supozo, suspekto, respondo, skopo, intenco...); facile komprenebla (obvia konkluzo, solvuro...).

"Evidenta" koncernas plue la percepto, "obvia" plue la rezono, segun mea Italianatra sento.

Lu es tre depresita; evidente [de lua mieno] lua esperi krulis. Obvie [de mea rezonado] lua esperi mustis krular; li ne havis fundamento. Ilua intenci esis sat obvia [facile imaginebla] kande il propozabis a el automobil-turo; oli divenis evidenta kande il haltigis la veturo en loko izolita e... Kriminozeso es un ek la maxim obvia indikatori di viv-qualeso. Strokon sequas obvia kontre-stroko. Obvia respondo ne sempre es justa respondo. Obvia suspekti quik falis sur la spozulo. Bankroto esis l'obvia [logikoza] konkluzo di ta fola entrepreno. Fiasko esis l'evidenta [manifesta] konkluzo dil entrepreno.

[A Obvious, evident. F évident, obvie. G selbstverständlich, natürlich, offensichtlich. H obvio. P óbvio. I ovvio. R ochyevidny. L obvius.]

okur.ar*: [Roze]: vorto plur-faceta.

I. - Divenar realeso, realeskar, su prizentar, advenar.

Konfronte a "eventar", "okurar" sugestas a me maniero min abrupta e subita, foye quaze periodala e expektita.

Grava trafik-acidento eventis hiero pro nebulo; tala trafik-acidenti okuras freque ho-sezone. Sucesi rare okuras pro hazardo, oli mustas labore e persevere konquestesar. Multa desfortunaji okuris en lua familio. Nova kazi dil misterioza morbo okuris last-semene. Se oportunajo okuros...

II. - Trovesar, renkontesar, existar.

Nivegoza tempesti okuras en nordala landi. Urano okuras en ta regiono. Familiala dicaji okuras freque en lua stilo. Ta vorto okuras en la verki da Shakespeare.

III. - Venar en mento, en pensado.

Nova idei okuras a lu dum ke lu es skribanta. To ne mem okuris a el su exkuzar. To nultempe okuris a me!

[A to occur, happen, take place. F se produire, se présenter, se rencontrer; venir a l'esprit; occurrence. G geschehen, vorkommen, stattfinden; Occurrenz. H ocurrir, suceder, encontrarse, darse. I occorrere, succedere, avvenire, aver luogo; venir in mente. R proiskhodit, sluchatsya; vstryechatsya; prikhodit na um. L occurrere.]

N.B. "Okurar" en l'unesma e duesma supera senco ja aparas sat ofte en la Idala skribiti. Me kredas ke ank la triesma senco es utila e justifikita; ol renkontresas ne nur en l'Angla, Hispana, Italiana, ma ja en la Latina.

Mihi occurrunt Athenae [venas en mento a me Athene] - Cicero.

Sed mihi tu occurrebas dignus eo munere [ma tu venis en mea mento kom digna de ta donaco] - Cicero.

Mihi multo difficilior occurrit cogitatio [en mea pensado venis reflektio multe plu desfacila] - Cicero.

populacion.o*: vorto teknikala dil statistiko: grupo de unaji statistikala (personi, animalo, kozi), de olqua ekstraktesas specimeno por mezuradi.

Populaciono dil elekteri, dil baleni, dil inkandec-lampi...

[A population. F population. G Bevölkerung, Population. H población. Popolazione. R nasyelyeniye.]

quoniam*: [Roze]: konjunciono kauzala (esante ke, konsiderante ke, donite ke, egarde ke...).

"Quoniam" introduktas kauzo, motivo, cirkonstanco konocata (t.n. latine "*causa cognita*"), dum ke "pro ke" expozas e revelas la kauzo determinanta di ul evento.

Quoniam el esis nefidela [konstato], il abandonis el. Il abandonis el, pro ke el esis nefidela [expliko]. Quoniam tu promisis irar, tu irez.

Quoniam tu es hike, tu helpez. Quoniam to plezas ni e detrimantas nulu, pro quo renunciar lo?

[A since, as, seeing that, inasmuch as, considering. F puisque, depuis que, du moment que, vu que, étant donné que, comme. G da, in Anbetracht dessen dass. H pues que, ya que, puesto que, visto que, como. I poiché, giacché, dal momento che, visto che, dato che, siccome. R poskolku, tak kak. L quoniam. Gr os.]

N.B. - En la Latina, esas plu o min sama distingo inter "*quoniam*" e "*quia*".

Mater irata est, quia non redierim domum [matro iraceskis, pro ke me ne rivenis adhome] - Plautus.

Non quia voluptas si [ne pro ke es plezuro] - Cicero.

Qua me stultitia (quoniam non est genus unum) insanire putas? [ye quala stulteso (konsiderante ke ne es unika sorto) tu judikas ke me foleskas?] - Horatius.

Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? [quale to eventos, donite ke viron me ne konocas?] - N. Test.

skopu.o*: extenso di intereso, di posibleso, di kapableso.

Me deziras laboro kun plu ampla skopuo. To ne es en la skopuo di mea autoritato. To es preter la skopuo di puerala mento. To es certe en ilua skopuo. Ib' esas skopuo por ameliore.

[A scope. F portée, envergure, compétence, possibilités. G Reichweite, Kompetenzbereich, Umfang. H ámbito, alcance, campo de aplicación. I portata, ambito, competenza, possibilità. R pryedyel, dosyagayemost, krug, vozmojnost.]

smok.ar*: [Persiko, apendico]: konsumar tabako...

Carlo Nardini

L'Exilo di Helena

da Albert Camus

La Mediteraneo havas sua sunlumizita tragedio quo ne es ta di la nebuleti. Ye certena vesperi, an la maro, ye la bazo di la monti, nokteskas sur la perfekta kurvo di mikra bayo, ed angoroza ampleso levas del aqui silencoza. Ni konstatas en tala loki ke, se la Greki experiencis desespere, esis sempre per beleso e lua qualeso opresiva. Tragedio, en ca tristeso orea, atingas sua maxim alta punto. Nia propra ero, kontree, nutrabas sua desespere per ledeso e per konvulsi. Pro to Europa esus desnobla, se chagreno povus havar irgatempe ca qualeso.

Ni exilis beleso, la Greki armizis su por ol. Unesma ma longe-duranta difero. Greka penso sempre fondis su sur l'ideo di limito. Ol sequis nulo til extremi, nek religio nek raciono, nam ol negis nulo, nek raciono nek religio. Ol donis ad omno lua parto, equilibranta lumo

kun ombro. Nia Europa, kontree, avida pri la vinko di toteso, es la filiino di eceso. Ol negas beleso, quale ol negas omno quon ol ne laudegas. E, malgre diversamaniere, ol laudegas nur un kozo: la futura imperio di raciono. Ye sua foleso ol retropulsas l'eterna limiti, e nemediate Furiu tenebroza flugfalas sur ol por destruktar. Nemesis spektas, deino di moderemeso, ne di venjo. Omni qui preteriras la limito es da el senkompate punisata.

La Greki, qui pasis yarcenti questionante su quo es iusta, nule komprenus nia ideo di iusteso. Equitato, che li, supozis limito, kontre ke nia tota kontinento konvulsas pro la sercho di iusteso quan ol konsideras kom absoluta. Ye la jornesko di Greka penso Heraklito ja konceptis iusteso kom limitizanta l'universo fizikal ipsa. 'La suno ne preteriros sua limiti, nam altrakaze la Furiu qui gardas iusteso detektos ol.' Ni, qui ekpulsis e l'universo e la mento de lia propra orbito, priridas tala minaci. Ni lumizas en ebria cielo quala sunin ni deziras. Ma ca limiti tamen existas e ni savas lo. Ye nia foleso maxim extravaganta ni revas pri equilibrio quon ni perdis, e quon pro nia simpleso ni kredas ke ni rideskovros kande nia erori cesos. Infantatra prezunto qua justifikas la fakto ke pueratra populi, heredanta nia foleso, guidas nia historio hodie.

Fragmento atribuita a ca sama Heraklito asertas simple: 'Prezunto, regreso di progreso'. E, multa yarcenti pos ke la Efesano, Sokrato, minacata da la morto-puniso, grantis a su nur ica supereso: ke il ne prezuntis savas to quon il ne savis. La maxim exemplala vivi ed idei quin ca yarcenti povas ofrar finas per fier agnosko di nesavo. E, obliviante co, ni obliviis nia vireso. Ni preferis la povo qua imitachas grandeso, Alexandro unesme, pose la romana konquesteri, quin nia skolala histori-libri, per nekomparebla grosiereso dil anmo, docas ni admirar. Ni konquestis niafoye, forpulsis la limiti, maestresis cielo e tero. Nia raciono forpulsis omno. Fine sola, ni imperas dezerto. Quale ni povis konceptar ica plu alta equilibrio en qua naturo equilibras historio, beleso e boneso, e qua portis la muziko di poezio mem aden la tragedio di sango? Ni fortunatas de naturo, ni shamas pri beleso. Nia mizerozas tragedii malodoras di kontori, e la sango qua fluas en oli havas la koloro di inko desneta.

Pro to ne decas proklamar hodie ke ni es la filii di Grekia. O, se ni es, ni es filii rebeleskinta. Pozante historio sur la trono di Deo, ni marchas vers teokratio, quale ti quin la Greki nomizis barbari e quin li

luktis tilfine en l'aqui di Salamis. Se ni vere volas komprenar nia difero, ni mustas atencar la homo qua, inter nia filozofi, es la vera rivalo di Platon. 'Nur l'urbo moderna', Hegel audacas skribar, 'povas ofrar a la mento la tereno ube ol povas atingar su-konoco'. Tale ni vivas dum l'ero di grand urbi. La mondo es intence separita de to quo donis ad ol permano: naturo, la maro, kolini, mediti vesperala. On povas trovar konoco nun nur en la stradi, pro ke esas historio nur en la stradi, tale es la dekreto. E, konseque, nia verki maxim signifika atestas la sama prejudiko. On serchas vane peizaji en precipua skribisti europana depos Dostoyevski. Historio explikas nek la natural universo quo preiris ol, nek beleso, quo superesas ol. Ol konseque selektis nule konocar oli. Kontre ke Platon kontenis omno, sensencajo, raciono e miti, nia filozofi kontenas nulo ecepte o sensencajo o raciono, pro ke li ignoris lo cetera. La talpo meditas.

Esis Kristanismo quo remplaseskis kontemplo di la mondo per la tragedio dil anno. Ma Kristanismo adminime referis spirital naturo, e konseque mantenis certena fixeso. Nun ke Deo es mortinta, restas nur historio e povo. Dum longa tempo nun, la tot esorcio di nia filozofi vizis sole remplasar l'ideo di situaciono, e harmonio anciena per la konfuza emerso di chanco, o per la senkompata movo di raciono. Kontre ke la Greki uzis raciono por represar la volo, ni fine pozis l'emerso di la volo ye la sino di raciono, e raciono do divenis ocidiva. Che la Greki, valori preexistis omna ago, e markizis olua exakta limiti. Moderna filozofio pozas sua valori ye la fino di ago. Li ne es, ma li divenas; e ni konocos li komplete nur lor la fino di historio. Kande li desaparas, limiti anke, e nam idei diferas pri ci, nam esas nula lukto qua, neimpedata da ca sama valori, ne extensas senlimite, ni nun spektas konflikto di Mesianismi di qui la klami kunfuzas en la shoko di imperii. Eceso es fairo, segun Heraklito. La fairo avancas; Nietzsche es devancita. Esas ne plus per martelfrapi ma per kanonpafi ke Europa filozofias.

Naturo restas, tamen. Ol establisas sua kalma cieli e sua motivi kontre la foleso di homi. Til ke l'atomo anke flagras, e historio finas per la triumfo di raciono e la mort-agonio di la speco. Ma la Greki nultempe dicis ke la limito es nepreterirebla. Li dicis ke ol existis e ke la homo qua audacis ignorar ol esos senkompate abatata. Nulo en la historio di hodie povas kontredicar li.

E la spirito historial e l'artista vizas rifacar la mondo. Ma l'artista, pro obligo di lua naturo ipsa, agnoskas la limiti quin la historial mento ignoras. Pro to la lasta vizas tiraneso kontre ke la pasiono dil unesma es libereso. Omni qui luktas hodie por libereso final-analize luktas por beleso. Nature, nulu pensas pri defensas beleso por su ipsa. Beleso dependas ye homi, e ni donos a nia tempo lua grandeso e sereneso nur per akompanar ol aden lua mizero. Ni nultempe plus stacos sole. Ma egale veresas ke homi dependas ye beleso, e con nia tempo pretendas obliviar. Ol tensas su por atingar imperii e lo absoluta, ol vizas transfigurar la mondo ante exhaustir ol, yustigar ol ante komprenir ol. Irgaquon ol dicas, ol fortunatas de ca mondo. Uliso, sur l'insulo di Kalipso, es ofrata selekto inter nemortonteso e la lando di lua patri. Il selektas ica tero, e morto kun ol. Tala simpla grandeso es hodie stranjera a nia menti. Altri dicos ke ni indijas humilesa. Ma ca vorto, omno konsiderita, es ambigua. Quale ta stulti en Dostoyevski qui fanfaronas pri omno, acensas a la steli e finas per paradar sua shamo en l'unisma publiko loko, ni indijas simple la fiereso di la homo fidela ye sua limiti e perceptive amanta sua situaciono.

'Me odias mea tempo,' dicis Saint-Exupery ante lua morto, pro motivi qui ne tre diferas kam ti quin me mencionis. Ma, irgaquante charjeganta es ica krio, venante de ilta qua amis homi pro lia admirinda qualesi, ni ne adoptos ol. Ma quala tento, certenatempe, fortunatar de ca mondo magra e tenebroza. Ma ca es nia tempo e ni ne povas vivar odiante ni. Ol falis tante base tam pro l'eceso di lua vertui kam pro la grandeso di sua falii. Ni luktos por ta inter lua vertui qua venas de fore. Qua vertuo? La kavali di Patroklo ploras pro sua mastro, mortinta dum kombato. Omno perdita. Ma Akilo retrovenas de la kombato e vinko jacas ye la fino pro ke amikeso es ocidita: amikeso es vertuo.

Per agnoskar nia nesavo, refuzar esar fanatiki, agnoskar la limiti di homi e la mondo, per la vizaji quin ni amas, kurte, per beleso, ni riunios kun la Greki. Unsence, la signifiko di la morgala historio ne esos ube homi kredas. Ol jacas en la lukto inter kreo e l'inquiziciono. Irgaqua precon l'artisti mustos pagar pro sua manui vakua, ni povas esperar ke li vinkos. Ankore unfoye, la filozofio di tenebro dissolvos super la maro dazlanta. Ho, dimezala penso, la Troyana milito eventas fore de la kombateyo! Ankore unfoye, la terorigiva muri dil

urbo moderna falos livrante, 'olua anmo tam serena kam l'ondi netrublata', la beleso di Helena.

1948

(Tradukita da James Chandler.)

Anekdoti pri Imperiestro Wilhelm II

En 1911, imperiestro Wilhelm II vizitis urbo Metz e lua cirkumajo.

Lore mea familiani lojis en ica parto di Lotringia qua anexesis a Germania en 1870. Un ek mea preonklini, onklini Marcella quale ni nomizis elu afecionoze, esis lore puerineto e selektesis por prizentar flori a lua Sinioro Imperiestro lor vizito di elua skolo dal suvereno. El recitis anke a lu fablo "Perrette et le pot au lait" (Pereta e la lakto-poto) Francalingue, nam el esis France-parolanta. Altra skolanino qua esis Germane-parolanta recitis komplimento-diskurso en la Germana a Lua Sinioro

Imperiestro. En vicina urbeto Moulins les Metz, la komonestro mustis dicar bonveno-diskurso a Wilhelm II, regretinde il ne plus esis tre yuna ed apartenis a generaciono qua ne ja lernabis la Germana. On preparis por lu surpapera diskurso Germane, ma kande il lektis ol a la Sinioro Imperiestro, lo esis kun tante mala pronunco ed acento ke la imperiestro ridetis e dicis a lu dum pozar lua manuo sur lua shultro : "C'est bon veuillez parler français mon ami" (Bone, voluntez parolar a me France mea amiko). La kompatinda komonestro esis mem plu stulta kam antee, nam il ne havis pronta diskurso en la Franca.

En 1984, me vizitis la Greka insulo Korfu (Kerkira en la Greka). Lor exkurso on irigis da ni a "villa" qua olim posedesis da Austriana imperiestrino Sissi e pose da imperiestro Wilhelm II. Ico esis tre bela "villa" an la marbordo e qua meritis posedesar da imperiestrala familii. Nia guidantino esis de Alzaciana origino. El naracis a ni anekdoto pri imperiestro Wilhelm. Lor vizito da Lua Siniro Imperiestro en Alzacia, lua avino esis asistantino. El esis kurioza vidar Wilhelm qua havis la reputeso esar bele aspektanta viro. El esis kelke decepitita kande el vidis lu proxime, nam il havis vizajo markizita per la variolo.

Yen, kelka anekdoti pri la lasta Germana imperiestro, quan la Germani ofte nomizas "der Kriegskaiser" (la milito-imperiestro).

Jean Martignon, Francia

La Linguo di Brazilia

En Portugal e Brazilia on parolas la sama linguo, qua pro historial motivi nomesas Portugalana. Ca linguo decendas del Galisiana-Portugalana, Romanal idioma ja desaparinta, olim uzata da trubaduri en la tota Iberiana peninsulo, e qua genitis du lingui tre simila: la Galisiana, parolata en Galisia (nordal Hispania), e la Portugalana, nun parolata en Brazilia, Portugal, Angola, Mozambik, Guinea, Kabverdo, San-Tome e Timor.

En Brazilia la Portugalana prizentas partikularaji di lexiko, ortografio e pronunco, same kam la Angla en Usa e la Hispana en sudal Amerika. Yen kelka diferi lexikal:

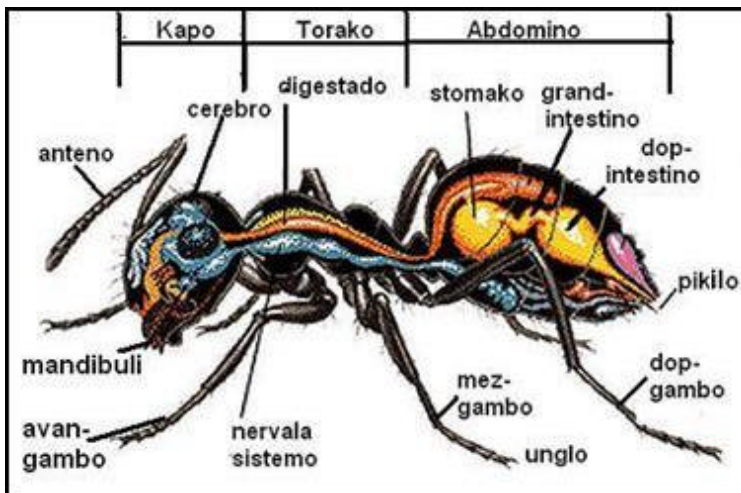
PT: *amígdala*; BR: *tonsila* (= tonsilo)
 PT: *autocarro*; BR: *ônibus* (= autobuso)
 PT: *bicha-cadela*; BR: *tesourinha* (= forfikulo)
 PT: *bicho-de-conta*; BR: *tatuzinho* (= aselo)
 PT: *camião*; BR: *caminhão* (= kamiono)
 PT: *cancro*; BR: *câncer* (= kancero)
 PT: *cão*; BR: *cachorro* (= hundo)
 PT: *carraga*; BR: *carrapato* (= zeko)
 PT: *comboio*; BR: *trem* (= treno)
 PT: *condor*; BR: *urubu* (= kondoro)
 PT: *electrão*; BR: *elétron* (= elektrono)
 PT: *eléctrico*; BR: *bonde* (= tramveturo)
 PT: *esquadra*; BR: *delegacia* (= policeyo)
 PT: *hospedeira*; BR: *aeromoça* (= stewardino*)
 PT: *ião*; BR: *íon* (= iono)
 PT: *lâmpião*; BR: *vaga-lume* (= lampiro)
 PT: *planear*; BR: *planejar* (= projetar)
 PT: *polícia*; BR: *policial* (= policano)
 PT: *protão*; BR: *próton* (= protono)
 PT: *relva*; BR: *grama* (= gazono)
 PT: SIDA; BR: AIDS
 PT: *tavão*; BR: *mutuca* (= tabano)
 PT: *térmita*; BR: *cupim* (= termito)

Quale on povas konstatar, kelka bestii havas nomi tote diferanta, e mem teknikaj termini (quale *elektrono* e *protono*) prizentas lejera diferi di pronunco, acento ed ortografio. Esas anke remarkinda ke pri kelka vorti (ex. *kondoro*, *lampiro*, *termito*) la Portugalana es plu simila ad Ido, dum ke pri altri (ex. AIDS, *kancero*, *tonsilo*, *treno*) es la Braziliana la plu proxima. Pri la vorto *autobuso* eventas kozo vere interesanta: en la Portugalana aparas lua komenco (*AUTOcarro*), dum ke en la Braziliana on trovas lua fino: *ôniBUS*. Ido esas ya linguo fenomeno!

Gonçalo Neves, Portugal

La Formiko

La formiki apartenas a la grupo Hymenoptera (diafana ali) qua anke inkluzas l'abeli e vespi. Singla formiko-kolonio havas granda nombro di membri e konseque povas esar grava problemo por homi. Quankam multi mortas dum invadado, l'altri transvivas e desfaciligas la tasko eliminar li.

La korpo di formiko, quale omna insekti, havas tri parti, kapo, torako ed abdomino. La torako portas sis povoza gambi ma nur la sexuala etapi havas ali por flugar e riproduktar. La plu multi esas sen-ala laboristi kun korpo qua povas levar duadek foyi lia propra pezo.

La cerebro nur kontenas 250 000 celuli, kontre ke la homala cerebro havas 10 000 miliono, do 40 000 formiki egalesas la cerebro di un homo! Du anteni uzesas por tush-senco ed anke por flarado, tre importanta habilesos. Formiko sequos odoro-traco di altri qui avaniras.

La formiki havas du okuli ma kustume videso esas min developita senso.

Omna formiki havas mandibuli quin facile tranchas multa materii, ma lia nutrajo nur esas la sukratra liquido ke li ekpresas de diversa solidi.

Certena formiki (la soldati) posedas tre granda mandibuli por gardar la kolonio e pavorigar ula intruzanti. Stranjeri diskovresas per lia odoro.

La korpo kovresas per forta tegumento ek chitino, ma la sen-cesa agemeso di la laboristi nur permisas viv-tempo di 45 a 60 dii. Tamen la tota habitantaro di la kolonio similesas ad unika organismo, kun diversa taski efektigita per diversa "kasti".

Bone-celita en la nesto esas la rejino-formiko, femino qua precipue manjas ed ovifas. El povas atingar enorma grandeso (forsan 50mm de longeso) e transvivas dum 20 yari. L'ovi produktas senpova larvi qui recevas nutrajo de la laboristi. Plu tarde, larvi chanjas a krizalido qui restas nemovanta dum ke l'organi di adulto developas.

La plu multi di krizalidi divenas laboristi qui ne povas riproduktar, ma poka krizalidi developas quale maskulo e femino. Kande adulti li havas ali e flugas for de la nesto. Fertiligado eventas en l'aero ma balde la maskuli mortas (ili ne povas manjar) e la femini serchas apta nest-loko. Sub roko esas dezirinda por ke pluvo ne facile enirez e domajez la nesto. Pos loko selektesas, la femino, nun rejino di nova kolonio, dismordas la ali ed absorbas la ali-muskuli por furnisar nutrajo. El depozas plura ovi qui balde produktas laboristi. Ta formiki traserchas la cirkumajo por nutrajo e fine la rejino povas restorar su. En varmega e plu sika landi la nesti di formiki esas amba sub e sur la tero. La sura parto esas cilindrata e tre harda quale betono. La suprajo havas trueto por ke l'aero enirez por la habitanti sub la tero. Astonante la rejino direktas tota la kolonio per exhalado di certena odoro. Se el mortus, la kolonio desorganizeskas ma ofte nova femino balde developigas kom surogato.

La formiki trovesas omnube, ecepte la polara regioni, e havas cirkum 10 000 speco. On konjektas ke mond vaste, existas 10 milion-bilion de formiki! Li posedas diversa viv-moyeno, exemple, un grupo, la armeo-formiki, havas notoracha reputeso nam ol tempope migras ed efektigas terorego ad omna vivo. Un kasto, la soldati, havas enorma mandibuli, quale falchili, e destruktas ula planto od animalo quan li renkontras. Altra laboristi faciligas la voyo por la migrado til la rejino selektas nova nestloko.

Recente, sciencisti deskovras, per DNA (ADN) explorado, ke l'armeo-formiki esas kelke unika grupo qua aparas cirkum 100 milion yari

ante nun. Evidente la tero unesme havis un kontinento, Pangaea, qua plu tarde ruptis a du. Adnorde esis Laurazia ed adsude esis Gondwana, ube vivis l'armeo-formiki. Gondwana itere ruptis a la nuntempa kontinenti e la armeo-formiki nun trovesas en du landi, Afrika e sud-Amerika.

Altraloke, formiki vivas sur certena planto e protektas ol (e lia domo) kande li repulsas irga insekti qui forsan esas nociva. Kontree la Folio-tranchanta formiki fragmentigas folii e retroportas la peci a la nesto. Sur ta peci la formiki kultivas fungo quan plu tarde li manjas. La larvi anke manjas ta fungo, quan esas specala speco nur trovita en formikala nesti.

Remarkinda speco kolektas la sukrala fluido quan la larvi di certena vespi sekrecas. Ta fluido donesas ad altra laboristi di qui la korpo bufas enorme til ol similesas a vitbero. Ta formiki ne pluse povas movar ma pendas de la plafono e konservar la fluido quale nutrajo-fonto. Pro ke la vespo-larvi sekrecas dum kurta tempo, la laboristi nun havas duranta provizo di nutrajo.

La sen-cesa agemeso di la laboranta formiko naskigis ta frazo:

"Adirez la formiko, tu indolentego, e remarkez elua kustumi!"

R. A. Stevenson.

Citaji: "Animal Pictures Archive", "Myrmecology".

Unesma tri strofi di 'La Luzidi'

*La armi¹ e la viri distingita
Qui, del Ocidental plajo Luzitana²,
Tra mari nulatempe navigita,
Transiris la limiti di Taprobana³,
Dum danjeri e militi hardigita,
De la forteso homal tante lontana,
Ed inter homi stranjera li erektis
Nova regno, quan multe li respektis*

*Ed anke la memori glorioza
Di ita Reji qui longe dilatis
La Kredo⁴, l'Imperio, e landi vicioza⁵
Di Afrika ed Azia longe kombatis,
Ed iti qui per verki valoroza
La lego dil Morto de su forbatis:
Kantante me difuzos tra omna parto,
Se men helpos la talento e la arto.*

*Cesez dil saja Greko⁶ e dil Troyano⁷
La navigadi magna quin li finis;
Tacez di Alexandro⁸ e di Trayano⁹
La famo di la vinki quin li glinis;
Nam me kantas la anmoza Luzitano,
A qua Neptunus ed anke Mars inklinis.
Cesez omno quon l'olima Muz' konversas,
Nam valoro plu alta nun emersas.*

Luis Vaz de Camões (c. 1524-1580)
Tradukis del Portugalana: Gonçalo Neves

¹ *Armi*: militala prodaji. Ca verso es evidente kalquita del unesma verso dil *Aeneis* da Virgilius: *Arma virumque cano* ("La armin e la virin me kantas").

² *Luzitana*: Portugalana. La Luzitani esis popolo qua habitis Luzitania, di qua la teritorio situesis cirkume inter la limiti dil nordala parto dil nuna Portugal.

³ *Taprobana*: olima nomo di Sri Lanka.

⁴ *La Kredo*: la katolika kredo.

⁵ *vicioza*: kun altra kredo kam la katolika.

⁶ Ulysses

⁷ Aeneas

⁸ Alexander la Granda
(356-323 a.C).

⁹ Traianus, Romana imperiestro (53-117)

Debito Revolucionala

Ye 5 marto 1960 eksplozas en la portuo di Havana, navo de municiono. Deki de homi mortas. On konjektas, ke la usana Servado Sekreta aranjis la explozo. Fidel Castro diskursas dum la memorialo-ceremonio, flankumata da Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir e Che Guevara qua portas beredo kun reda stelo. Ye la fino di la ceremonio Che regardas la publiko e Alberto Diaz Gutierrez, surnomizata Korda, apuntas sua *Leica M2* kun 90mm-lenso. Korda esas fotografisto di la jurnalo kubana '*Revolución*' e pos yari il dicas pri ta instanto magiatra: "Me vidis il, pazante adavane

kun ta regardo stalatra da absoluta obstineso. Me deshavis multa tempo. Me sucesis presar dufoye e for il esis."

La dio sequanta aparas en la jurnalo la kapo di Fidel, ma Korda esas precipue fiero pro la du portreti di Che e il plugrandigas un por sua ateliero en Havana.

Ja sep yari ol pendas ibe, kande la italiana editisto Giangiacomo Feltrinelli venas a la kubana chefurbo. Kun rekomendo-letro da altranga oficisto kubana il arivis che la ateliero. Il serchas bona fotografuro di Che. Korda montras la ja flaveskanta portreto qua pendas an la muro. To esas la maxim bona portreto de Che quan il havas.

La dio sequanta Feltrinelli rivenas por du nova imprimuri. "Quante kustas li?" questionas il. "Amiki di la revoluciono ne devas pagar", respondas Korda. Pos nelonge Che ocidasas en Bolivia e afishi kun sua imajo vendasas en la butiki. Dum la unesma sis monati Feltrinelli vendas 2.000.000 exempleri po \$5,- single. Ed anke altra 'Amiki di la revoluciono' profitas kapitaliste per la

portreto di la ocidata komunisto. La fotografuro multiplikesas milioni-foye. E Korda recevas nulo. Unesme, nam dum sua tota vivo il kredas en la mondo-revoluciono quan Che predikis e pri pekunio il ne interesas. Duesme, nam Kuba ne ratifikis la Brenner Konvenciono qua regulas universale la autor-yuro. Fidel opinionas ke to esas kapitalista sensencajo, pro to.

La unika foyo, ke Korda pretendas sua autor-yuro esas en septembro 2000, por preventar ke *Smirnoff* uzas la fotografuro en reklamo-kampanio por vodko. Korda: "Che ne drinkis alkoholo e ne devas esar asociata kun to". Un yaro pose, la viro qua facis Che ne-mortiva mortis en Paris.

Ek la revuo *Rails*,
tradukis Ronald Bijtenhoorn,
Nederlando

Letro a la redakterio

Ye la "Rakonto di Du Futuri" (Progreso 326) mankas triesma fablo, quan nur poki konocas, ma anke esas importa: "Die Wunderinsel Barataria" da Silvio Gesell.

Oi anke existas en Ido kom "**La marveloza insulo Barataria**", receivebla de la Germana Ido-Societo po 1,70 euro + afranko.

Oi deskriptas ekonomio qua funkcias senkrize per sencoza pekuniala sistemo e quale la chanjo a la kapitalista pekunio mizerigas la tota insulo.

Rakonto, quan nia supersaja politikisti ed ekonomisti devus lektar.

Kordiale salutante, Alfred Neussner,
Germania

La Mandelieri

da Albert Camus

“Ka vu savas,” Napoleon ultempe dicis a Fontanes, “quo maxim multe astonas me? La senpoveso di forteso establisar irgo. Esas nur du povi en la mondo: l’espado e la mento. Fine l’espado es sempre vinkata da la mento.”

Konquesteri, quale ni vidas, es kelkafoye melankolioza. Li mustas pagar ulo pro tanta vanitato. Ma to quo, cent yari ante nun, veresis pri l’espado, ne plus veresas hodie pri la tanko. La konquesteri progresis, e la desgaya silenco di senmenta loki establisis sua longa regno super lacerita Europa. Lor la repugnanta militi di Flandres, piktisti nederlandana povis forsan ankore piktar la hanuli en sua farmkorti. La Centyara Milito es simile obliviita, e tamen la pregi di la mistiki Sileziana ankore habitas la kordii di kelka homi. Ma hodie lo chanjis, la piktisto e la monako es mobilizita: ni es unionita kun ca mondo. La mento perdis ta rejaj certeso quan konquestero povis agnoskar; ol nun exhaustas su maledikante forteso, pro ne savar quale maestresar ol.

Esas nobla anmi qui deploradas ico, e dicadas ke lo es mala. Ni ne savas ka lo es mala, ma ni savas ke lo es fakto. La konkluzo es ke ni mustas afrontar lo. Ni do nur bezonas savar, quon ni deziras. E to quon ya ni deziras es nultempe plus cedar al espado, nultempe plus deklaras ke forteso es yusta kande ol ne servas la mento.

Ico, vere, es tasko senfina. Ma ni es hike por persequar ol. Me ne fidas suficante a raciono por kredar lego di progreso, o irga filozofio di Historio. Ma me ya adminime kredas ke la savo di homi pri sua destino nultempe cesis kreskar. Ni ne vinkis nia situaciono, e tamen

ni konocas ol plu bone. Ni savas ke ni vivas ye kontredico, ma ke ni mustas refuzar ica kontredico e facar lo necesa por diminuir ol. Nia tasko kom homi es trovar ta unesma plura principi qui kalmigos l'angoro infinita di libera anmi. Ni mustas sutar to quo es fendita, igar yusteso imaginebla en la mondo quo es tante evidente neyusta, igar feliceso sencoza por nacioni venenizita da la mizero di ca yarcento. Nature, lo es tasko superhoma. Ma on deskriptas taski kom superhoma kande homi bezonas longa tempo por kompletigar oli, nur to.

Ni do savez nia skopi, stacante ferme ye la mento, mem se forteso metas la travestio di idei o di komforto por lurar ni de nia tasko. Lo unesma es ne desesperar. Ni ne tro askoltez ti qui proklamas ke la mondo finas. Civilizuri ne mortas tante facile, e mem se ca mondo krulus, ol ne esus l'unesma. Esas ya vera ke ni vivas dum tempi tragediala. Ma tro multi konfundas tragedio kun desespero. "Tragedio", Lawrence dicis, "devas esar granda frapo kontre mizero". Ico es ideo sana e nemediate aplikebla. Esas multa kozi hodie qui meritas ta frapo.

Kande me habitis Algiers, me kustumis vartar paciente dum la tota vintro pro ke me savis ke dum un nokto, un kolda, pura februaro-nokto, la mandelieri di la Vallée des Consuls esos kovrata per blanka flori. Me esis pose delectegita vidante ca frajila nivo defiar omna la pluvo e rezistar la vento de la maro. Tamen omnayare ol duris, nur sate longe por preparar la frukto.

Ico ne es simbolo. Ni ne ganos nia feliceso per simboli. Ni bezonas ulo plu pezoza. Me nur intencas ke kelkafoye, kande vivo tro gravesas en ca Europa ankore abundanta ye sua mizero, me turnas vers ta brilanta landi ube tanta forteso es ankore netushita. Me konocas li tro bone por ne savar ke li es la selektita landi ube kurajo e kontemplo povas vivar harmonioze. La kontemplo di lia exemplo lore docas a me ke por salvar la mento ni mustas ignorar olua povo jemar, e laudegar olua forteso e marveleso. Ica mondo es venenizita da sua mizero, e semblas rular su en ol. Ol tote cedis a ta malajo quan Nietzsche nomizis la spirito di graveso. Ni ne kontributez ad ol. Plorar pri la mento es vana, suficas laborar por ol.

Ma ube es la konquestanta vertui di la mento? Ta sama Nietzsche listizis oli kom l'ennemiki di la spirito di graveso. Por il oli es forteso di

karaktero, gusto, la 'mondo', klasika feliceso, severa fiereso, la kolda frugaleso di la saji. Ica vertui, plu kam irgatempe, es necesa hodie, e singlu povas selektar la maxim apta por su. Koram la vasteso dil entraprezo, nulu obliviez omnakaze forteso di karaktero. Me ne intencas ta akompanata sur platformi elektala da brovofrunsi e minaci. Ma ta qua, per la vertuo di sua blankeso e sua sapto, defias omna la venti de la maro. Esas to quo, dum la vintro di la mondo, preparos la frukto.

1940

(Tradukita da James Chandler.)

Rektifiko

La texto "La futuro di Ido" qua aparis en Progreso nr. 326, ne esis skribita da James Chandler, ma da Richard A. Stevenson. Nia exkuzi pro l' eroro.

LANDAL REPREZENTERI

Aljeria*

Sofiane Morchedi
nr. 6 - Said Ayad Strado
El Eulma, 19000 Setif

Anglia

David Weston
24 Nunn Street, Leek
Staffs, ST13 8EA

Arjentinia*

Eduardo A. Rodi
Rivadavia 5755
(3000) Santa Fe, Santa Fe

Australia

Adrian Neilson Hall
10 Harrison Avenue
Concord West 2138

Belgia

Jacques Bol
80 Chaussée des Gaulois
1300 Wavre

Brazilia*

Geraldo Boz Junior
Rua Eng. Farid Surugi, 280 casa 26
Curitiba – Parana, CEP 82800-110

Chili*

Gonzalo Lonconao-Barahona
San Pedro Nolasco #1619
Comuna San Bernardo
Santiago 786-40-75

Chinia*

Gao Zhenxing
Yinchengdasha 1507 hao
Xianggang-zhonglu 62 hao
CN-266071 Qingdao Shandong

Francia

Jean Martignon
12 rue Maurice Utrillo
91600 Savigny-sur-Orge

Germania

Alfred Neussner
Thüringer Strasse 3
37284 Waldkappel

Gambia*

Seedy L. Jarjue
Buxo Postal 2319 SK
Serrekunda, Banjul

Hispania

José Garcia
c/o Ingeniero Joaquin Benlloch
71-13a, Valencia 46026

Hispania

Ido-Societo Hispana
Claveles nº6, B.
E-24400 Ponferrada

Iran*

Ali Komaji
P.O. Box 1339
13145 Tehran

Kanada

Christophe Gaubert
1150 rue Marie-Anne Est
(appt 110)
H2J 2B7 Montreal, Québec

Nederlando

Hans Stuijbergen
Ceramplein 76hs
1095 BZ Amsterdam

Norvegia

Kai Salvesen
Olav M. Troviksvei 2
H0214, 0864 Oslo

Polonia*

Jerzy Gralak
al. Waszyngtona 37/76
04-015 Warszawa

Portugal

Gonçalo Neves
R. Prof. Arsénio Cordeiro, 13 6º E
1600-595 Lisboa

Rusia*

Sergey Kalegin
Str.Gorkogo 28
v. Hanskaya, u. Maykop
r. Adygeya 385060

Sri Lanka*

Ronald C. Peries
4 Sri Vijaya Road C
Colombo 6

Suedia

Kerstin Åkerlund
Klippgatan 1
973 31 Luleå

Suisia

Cl. Kreis
57 Avenue de Champel
1206 Genève

U.S.A

Edward H. Steve
820 Glendalough Road, Erdenheim
Pennsylvania 19118

Venezuela*

Daniel Alegrett
Apartado Postal 60210
Chacao / Caracas 1060

BROSHURI, LIBRI E SOCIETI

Ido-librerio

44, Woodville Road
Cathays, Cardiff
Wales, CF2 4EB
Britania

- Katalogo gratuita

Sociedad Idista Española

Apartado de Correos 3142
14080 Córdoba
Hispania

- El Correo Idista

Editerio Sudo

R. Prof. Arsénio Cordeiro 13 6º E
1600-595 Lisboa
Portugal

- Informo ye prego

Editerio Tia Libro

Ceramplein 76hs
1095 BZ Amsterdam
Nederlando

- Vendolisto Gratuita

International Language Society of Great Britain

24 Nunn Street
Leek, Staffs
ST13 8EA Britania

- Britaniana Ido-Societo

Asociuro Franc-Ido

Loïc Landais
30, rue du Port Durand
44300 Nantes
Francia

- La Asociuro esos kreaata.
Helpo bezonata.
Interesati skribez.

Servado di Progreso

80, Chaussée des Gaulois
1300 Wavre, Belgia
Postala Cheko : 000-0748184-23

- *Deux Petits Manuels de
Beaufront ed On Parler
d'Amis: l'Ido-linguo 1907 –
1995 d'Andreas Juste por
€ 10,-*

Germana Ido-Societo

Thüringer Strasse 3
37284 Waldkappel
Germania

- *Ido-Saluto*
Katalogo por 1 inter-
naciona respondkuponon
€ 2,- kom postmarki